

Tanár tudósok – tudós tanárok

Katona József városában

Az új kecskeméti lakótelep széljára útjain keresgélem a megadott házszámot, s a híres sort mondogatom magamban: „De ha a madár látja, hogy hasztalan esik fűtőüzése, elméről gondolkodik, és – vallgat.” Katona József akkor veti papírra ezt, amikor – lemondva irodalmi ambícióról – hazatér szülővárosába ügyésznek.

Egy nemzeti klasszikus századok múltán is rejteget ismereteket a kutató számára. Különösen akkor, ha a tudós nem ott él, ahol valaha az író lakott, s munkássága révén joggal érezheti, hogy maga is továbbbeszélője a hely szellemének.

A tizemeletes panelház könyvektől otthonos szobájában Orosz László nem cáfolja a vélekedésemet, de leemeli a polcra egy füzetecskét, amelyet *Együtt* címmel a beregszászi gimnázium adott ki 1942-ben. Az első évfolyam 7. számában egy önképzőkori dolgozat, vendéglátóm tollából: *Katona József és a Bánk bán*. — Tehát én nem Kecskeméten kezdtem a Katona-kutatást — mondja. — Igaz, a gimnázium első öt osztályát itt végeztem, de azután megbetegedett a tudóm, s elkerültem Beregszászra. Ott érettségiztem 1943-ban.

Eötvös-kollégista évek következtek. Ki végezte a felvételt, kor szokásos híres „feljapogatást”?

— Többek között *Keresztury Dezső*. És hát tanárom volt Pais Dezső, Lakó György, Szabó Miklós, az akkori igazgató, Tomasz Jenő. „Családapám” *Bencédy József*, „családanyám” *Rácz Endre* volt. Magyar–latin szakon *Tarnai Andorral* voltunk évfolyamtársak, egyébként *Óvári Miklós*, *Simó Jenő* is azon az évfolyamon tanult, fölöttünk járt *Klanczay Tibor*, *Király István*, alattunk *Pándi Pál*. Az egyetem évek alatt kötöttem barátságot *Nagy Miklóssal*.

Milyen volt az egyetemi élet a háború kelles közepén?

— Azt szoktam mondani: úgy végeztem el az egyetemet, hogy nem jártam egyetemre. 1944-ben, a német megszállás után munkatáborba vittek Erdélybe. Az 1944–45-ös tanévben nemigen látogattuk az egyetemet, de igazolták a fél-évet. 1945–46-ban a téli hónapok szénszűnetekkel teltek el. Tulajdonképpen csak a IV–V. év hasonlított egy rendes egyetemre.

Hazakerült Kecskemétre.

— Volt iskolámba, a református kollégiumba hívtak, de a piarista gimnáziumba helyeztek, amelyet akkor államosítottak. A volt református és a piarista gimnáziumot a következő évben egyesítették, s én egy tanterületbe kerültem a volt tanárainkkal. Újra foglalkozni kezdtem Katonával. Akkoriban kiadták a *Bács-Kiskun megyei Füzetek* című sorozatot, ebben jelent meg Katonáról egy kis munkám, s ennek átdolgozott változata a TIT előadói füzetek között. A gimnáziumból közben átkerültem a szakértségi tanfolyamra főfoglalkozású tanárnak. Akkoriban nősültem, a feleségem is tanított, lakást kaptunk és jó fizetést. Felnőtt gondolkodású emberek közé kerültem, akiknek életismerte, életapasztalata nemegyszer meghaladta a fiatal tanárét. 1955-ben Kiváló tanár kitüntetést kaptam, bekerültem a néprönt városi elnökségébe, a TIT elnökségébe.

Nehéz időszak következett Orosz László pályáján. Csak a hatvanas évek elején került vissza régi iskolájába, a Katona József Gimnáziumba.

— Haszná azért volt ennek az időszaknak is. Ekkor, anyagi okokból is, rákényszerültem a rendszeres kutatómunkára. Az Ady-bibliográfiát *Vitályos Lászlóval* együtt készítettük el, két Jókai-regény kiadását gondoztam, könyvet írtam Pálffy Albertől.

Mi igazgatta Katona életművében?

— Voltaképpen a saját Bánk bán olvasatomat akartam bemutatni, ugyanis a saját élményemet nem tudtam egyeztetni a műről szóló munkákban található elemzésekkel.

1965-ben jelent meg A magyar irodalom története harmadik kötete, amelynek Katona fejezetét ő írta. Nem gondolt arra, hogy otthagyja a gimnáziumot?

— Akkortájt kaptam lehetőséget, hogy a pesti egyetemen megbízott előadóként oktasak; hetente utazgattam. A hetvenes évek közepén a szegedi egyetemen is volt egy szeminariumom. Talán, ha ragaszkodnék hozzá, ma is kaphatnék speciálkollégiumra lehetőséget, de kialakult az az életforma, amely kedvező lehetőséget nyújt a munkához. S van előnye annak is, ha valaki gimnáziumban tanít. A felsőoktatásban szakosodni kényszerül. Ha arra gondolok, hogy a gimnáziumban a teljes magyar és világirodalmat bekalandozhatom, cseppet sem bántódom. 1976–78 között alkalmam volt csak irodalomtörténeti munkát végezni a múzeumban. Ez a néhány év bebizonyította, mennyire hiányoznak a gyerekek. Ha Kecskeméten lenne egyetem, nyilván másként gondolkodnék.

Egy tanár életművéhez a felnőtt tanítványok is hozzátartoznak...

— Az első érettségiző osztályomban, 1950-ben volt egy fiú, aki később gépészmérnök lett. Jóllesem volt hallani róla, hogy csodabogaréként emlegették az egyetemen, mert esténként Horatiust olvasott latinul. Ugyanabban az évben érettségizett *Greza Ferenc*, aki most a szegedi tanárképző főiskolán tanít. A Németh Lászlóról szóló könyve ajánlásában szereplő tanár én vagyok. És persze mindig azok a legkedvesebbek, akiket éppen tanított. Említhetnék volt tanítványaim közül számos kandidátust is — orvost, mérnököt, közgazdászt, esztétát —, de az ő tudományos pályájuk elindításában nem nekem volt szerepem, sokkal inkább az iskolának, a Katona József Gimnáziumnak. Büszke vagyok rá, hogy ennek az iskolának a tanára lehetek.

A tanári pálya presztízs-csökkenéséről mi a véleménye?

— Ha arra gondolunk, hány gimnázium volt 1948 előtt, és hány ma, akkor óhatatlan a felhígulás. A mi iskolánk jogelődjének 15 tanára volt, a jelenlegiben 46-an vagyunk. Ha az óraszámokat összehasonlítjuk, nagy különbséget nem találunk, de a mai húsz körüli kötelező óraszámot az én szakomon öt osztályban kell tanítania a pedagógusnak, míg akkor két osztályban. Nemcsak könnyebb volt, eredményesebb is lehetett úgy a munka. A színvonalbeli hanyatlást csak a szivós munkával lehet megszüntetni.

Orosz László tagja az Irodalomtörténeti szerkesztő bizottságának, alelnöke a Katona József Társaságnak, amely épp tavaly ünnepelte fennállásának 90. évfordulóját. S az Irodalomtörténeti Társaság jubileumán Orosz László Toldy Ferenc-emlékérmet kapott.

— Kedvtelése, hogy irodalomtörténettel foglalkozom. A lírárt például jobban kedvelem, mint a drámát. Ez talán érződik Berzsenyi-könyvemben, amit úgy írtam, hogy egy Berzsenyi-kötettel a kezemen papírra vetettem mindazt, ami igazán a szívemből jött. Azért persze érdekel a Bánk bán színpadi utólete, az, hogy milyen szövegekkel jászották. A nemzeti színházbeli előadások szövegeinek összevetését újabb dolgozat követi, talán sorozat lesz belőle. És vannak megíratlan témák: Katonának hiányzik a tüzetes életrajza, s nem is tudni, hogyan lehetne összegyűjteni az adatokat. Kéziratai szórán-szálan eltűntek, a hivatali iratok megvannak. A volt szülői ház helyén álló emlékszóba anyaga nehezen gyűlt össze, csak egy öntányér eredeti. Azt sem tudjuk pontosan, milyen lehetett a ház, mert a század elején átépítették.

A beszélgetés végén együtt kerekedünk fel, Orosz Lászlónak ma még egy találkozója lesz: egy fiatal kollégát köszöntenek, aki előző nap védte meg doktori disszertációját a szegedi egyetemen.

A hagyomány nem szakad meg. De ez már egy majdani riport témája lehetne.

Marafkó László

Magyar gasztronómiai napok Finnországban

Helsinki, január 18.

A rantasipi magyarul bilingveto cankót jelent. Valószínűleg csak az onitológia búvárai tudnák megmondani melle-e egyáltalán ez a madár arra, hogy tepsibe kerüljön, a konyhai művészet finn megszallottjainak azonban a jövőben alighanem összefut a nyál a szájukban, ha ezt a szót meghallják.

A Rantasipi ugyanis egy szállodaláncolatnak a neve, amely négy egymást követő héten Helsinkiben és három másik finn városban ad otthont a magyar gasztronómiai napoknak. A Pannónia Szálloda- és Vendéglátóipari Vállalat a MALEV-vel együttműködve már negyedik alkalommal tart bemutatót északi rokonaiaknál a magyar „szíveslátásból”. A sikerre jellemző, hogy idén nyolc szálloda versengett egymással a rendezésért. Mivel azonban a hét első két hónapjában tizenhét másik nyugat-európai városban is tartanak magyar heteket, a Pannónia Finnországban csak negyett vállalt.

Szombatban a Helsinki Rantasipi Airportban dr. Matusek Tivadar, hazánk finnországi nagykövete meghívott vendége előtt ünnepélyesen megnyitotta a magyar gasztronómiai heteket. Beszédében, akárcsak későbbi tőztségében, a szintén jelenlevő Veikko Saaro finn közlekedési miniszter azok jelentőségét hangsúlyoz-

ta, hogy Európa népei a jövőben is a fehér asztal mellett találkozhassanak egymással. A jelképes szavak után Nagy Károly, a Pannónia képviselője mutatta be, hogy vállalata a gyakorlatban milyennek képzelte el a terített asztalt.

A tavaly átadott szálloda éttermében a faburkolatot és a fehér téglafalat a világhírű finn belsőépítészek márkajegyei, magyaros függönyök és cseresznyepaprika-fűzések díszítették, a nem kevésbé ismert Iittala üvegpoharakat pedig tűzes fehér és vörös borokkal töltötték tele. A szálloda halljában a magyar konyhat népszerűsítő prospektusok nagy választéka fogadja a belépőt, az étteremben pedig népviseletbe öltözött csinos hostess kalauzol tovább. Az Olimpia szálló cigányzenekara gondoskodik a hangulatról, a Volga és a Palace szálló mesterszakácsai pedig arról, hogy a vendég valóban a magyar konyha legjobb ízeit kápe. Az étápon a legismertebb magyar fogások szerepelnek, többek között hortobágyi húsos palacsinta, lecsós szeletek, rétesek.

Az első vendégek — akik között egy finn mesterszakács képviselte a szakmai kritikát — elismerő szavai alapján a negyedik magyar gasztronómiai napokat alighanem ötödik is követi majd Finnországban.

(Lambert)

Időjárési körkép

Hideg — orkán — köd

Az Egyesült Államokban — főleg annak északi és keleti részén — immár tíz napja tartó szokatlanul hideg időjárásban eddig 263 ember vesztette életét.

Vasárnap a Minnesota állambeli Embarrasban minusz 43 Celsius-fokot mért a hivatalos meteorológiai szolgálat. Chicagóban minusz 30-ig, New Yorkban minusz 19-ig süllyedtek a hőmérsékletek, New Yorkban ráadásul igen erős volt a szél.

Wisconsinban több helyen zavarok voltak a fűtésben, mert a fűtőolaj is kocsonyává sűrűsödött a tartályokban. Még a viszonylag délen fekvő Tennessee államban is befagyott számos fontos vízvezeték.

Nyugatabbra, a Sziklás-hegység vidékén a szél háztetőket sodort el, villanypóznákat szakított ki helyükből. Wyomingban az orkán sebessége elérte a 160 kilométert óránként.

Az NSZK nagy részén hétfőn továbbra is rendkívül rossz szak voltak a közlekedési vi-

szonyok. A sűrű ködben a látótávolság helyenként 20 méterre csökkent, és a stuttgart-müncheni, valamint a heilbronn-stuttgarti autópályára egyes szakaszain elakadtak az autók. Sok közúti baleset történt, számos tehervonat kisiklott.

Vasárnap a Francia-Alpokban három hegymászó szörnyethalt, négyen súlyosan megsebesültek. A csoport egy befagyott vízesésen akart átkelni, de egy kétfonnás járdarab hirtelen levált a veszélyes hegyoldalból és maga alá temetett három franciát, két nőt és egy férfit.

A Duna jugoszláviai szakaszán másodfokú jegvédelmi készségű rendelték el. Ezzel egyidejűleg Magyarországról négy jégtró hajú érkezett Apatinba és Vukovarra, hogy a két ország sok éves eredményes vízügyi együttműködése eddigi gyakorlatának megfelelően segítséget nyújtson a folyón keltekezett torlaszok szétzúzásában.

Beruházási Évkönyv

A KSH beruházási és építőipari statisztikai főosztálya által összeállított évkönyv egy új sorozat első tagja. A kötet részben a megészült negyedéves Beruházási és Építőipari Adatok című sorozat némileg bővített tartalmú pótlását szolgálja, részben ezen túlmenően a közgazdasági összefüggések mélyebb elemzésének lehet eszköze. Alapvető adatokat hosszabb időszakra vonatkozóan, részletező adatokat három évre tartalmaz, így terjedelme viszonylag kicsi, jól kezelhető.

Önálló gyáregységek a hűtőiparban

A Magyar Hűtőipar ez évtől nagyobb önállóságot ad tíz gyáregységének, hogy elősegítse a belső tartalékok feltárását.

Az új feltételek között a gyáregységek a nagyvállalatokra érvényes szabályozók szerint gazdálkodnak: önálló mérleget készítenek éves munkajukról, így pontosan nyomon követhető, milyen eredményt értek el, és pedig meghatározza a nyereség alaku-

lását. A központ tájékoztatja gyárait a világpiaci helyzetről, így ezek annak ismeretében alakíthatják ki termelési szerkezetüket, fókuszhatják azoknak a termékeknek az előállítását, amelyeknek éppen kedvez a piac.

A központ szükség szerint irányítja, koordinálja vállalatok munkáját a termelési árnyainak megőrzésére, a felesleges párhuzamosságok megelőzésére.

Érrendszér

Rosszkedvre hangoló képet fest az üres vagon híján rohadó gyümölcsfalom vagy a munkacsúcsban tehetetlenül álló gép. A megbénult szállítás, a berendezéseket éltető energiaszolgáltatás kényszerű szünete az embert, az anyagot és a gépet egyaránt mozdulatlanlanságra kárhoztatja.

A szakirodalom az infrastruktúra címszóval fogja át egybeek között a szállítás és a hírközlés, a víz- és csatornaellátás, az energiaelosztás területeit. Szüntelenül urbanizálódó világunknak olyan érrendszerei ezek, amelyek nélkül leáll a társadalom „szívmotorja”, a gazdaság is.

Helyezés

Ma még dolgozik e „másina”, bár már régóta joggal szapulják az infrastrukturális szolgáltatások egyik-másik ágazatát. Az okok részben a feudalizmusnak a gazdasági pozícióit is hosszan tartó milóváltában, valamint a gazdaságfejlesztés extenzív szakaszának iparpolitikájában keresendők. Az „arccal a nehézipar felé” jelszónak terheit nemcsak a másodrangúvá degradált iparágak nyögtek, az aránytalan fejlesztést megcsinálta a szállítás és a hírközlés is. Míg a monumentális megálmodott (am valójában nemegyszer túlméretezettre sikeredett) gyáróriások mohón nyeltek a költségvetés milliárdjait, addig minősíthetetlen, századfordulón épült utakon rázkódtakoptak az amúgy sem modern gépkocsik. Az egyik gazdasági hitelpunkban közzétett hosszabb időszak változásait feljázó összehasonlítás szerint Magyarország 1860-ban a tizenkettedik helyet foglalta el a világban, az infrastruktúra szerinti fejlettség rangsorában. Értékelési pontszámunk akkor megegyezett az Egyesült Államokéval. Egy évszázaddal később a statisztika Magyarországot már csak a huszadiknak sorolta, s 1960–1974 között további két helyet kellett hátrább lépniük.

Ráadásul — az ugyancsak erre az időszakra datálható túlzottan központosított tervezési és végrehajtási szemlélet következményeként — a szűkösben rendelkezésre álló pénzből döntően csak az infrastrukturális terjeszkedésre fordítotték. A megmozgatott föld, a beépített beton és acél, az átadott vezetékek köbmétereinek, tonnájának és kilométereinek imponáló számorai mögött elveszett — vagy fel sem merült — a kérdés: hogyan és miképp kamatozik a befektetett forint. Sőt, a költségvetés hatalmas summákkal támogatja (s támogatja ma is) a szolgáltatásokat. Nem véletlen tehát, hogy a vállalatok mítsem törődtek például a szállítási kiadásokkal; s az alkatrészeket, valamint a félkész termékeket szemrebbenés nélkül utaztatják az ország egyik végéből a másikba. A költségkeret mindent elbír. Külön-külön a bekési termelőt és a pápai hűsfeldolgozót sem rendítette meg, tette nyereségtelenné, hogy a sertéseket a Vihar-sarokból a dunántúli városba kellett szállítani. Hogy együtt — a nemzeti jövedelmét illetően — miként fest az ügy? Ez már más kérdés, hiszen az ipartelepítést, az infrastruktúra fejlesztését, vagy éppen elhanyagolását nemcsak gazdaságossági, ésszerűségi érdekek diktálták...

Realitás

Az ezredfordulót megcélzó Országos Területrendezési Tervkonceptió a műszaki infrastruktúrára is érvényesítést az elvet, mely szerint: „... a lakosság igényei, a termelői erői magasabb szinten való újratelermelési folyamata és a gyorsuló urbanizáció nagyobb követelményei csak úgy teljesíthetők, ha az ellátás színvonala általánosságokban, ezenkívül a területi aránytalanságok fokozatos feloldásával növekszik”. Nem lebecsülendő ebben a vonulatba illeszkedik a vidéki ipartelepítés sokat emlegetett, itt-ott megkérődzőjezett, de kétsége-

lenül sok-sok kedvező változást erjesztett ténye. A gépek akkoriban több helyütt „madárlátta” földekbe mélyítették az üzemek alapjait, s az elektromos vezetékektől a csatornázás kiépítéséig mindent szinte a legelejen kellett kezdeni. Leppe ezért az adott településen, valamint a környéken lakóknak helyben munkát adó ipari üzemek hatalmas összegeket emésztettek fel. Ugyancsak az előbbi ok miatt vittek el a szokottnál többet az új gyárakat kiszolgáló infrastrukturális beruházások, amelyekhez saját forrásaikból a helyi tanácsok is hozzájárultak kisebb-nagyobb összegekkel. Tették ezt azért is, joggal, mert az ipart életető energiaellátáshoz kapcsolódva földgázhoz jutott több település is. Zárt csatornába vezethették a szennyvizet, a házakba bevihették az ivóvizet, az áruszállításhoz kiépült út pedig bekötötte a községet a közlekedés országos verkerégszébe.

Hasonló léptékké, államilag finanszírozott változtatásra belátható időn belül aligha lesz lehetőség. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a belföldi felhasználáson belül egyhamar jelentősen nem bővíthető a felhalmozás aránya, hiszen ez szükségképpen a fogyasztást érintené. Márpedig éppen az elért életszínvonal védelmében 1982-re a népgazdasági terv a tavalyi esztendőkhöz viszonyítva csökkenti a felhalmozás arányát, s a költségvetés kisebb összegeket irányoz elő beruházásra. Másik útként éppen a beruházások összetételének megváltoztatása, az infrastrukturális fejlesztések növelése kínálkozik. A termelőinek kárára. De milyen realitással kecsegtethet ez a megoldás ma a gazdasági egyensúly javításának szorításában?...

Kezdet

Mégis kereshető a továbblépés lehetősége. A jelenlegi feltételek, kilátások mellett is. Hogy merre? Sokan úgy vélik, hogy mindenekelőtt az infrastrukturális szolgáltatásoknak a ráfordításhoz közeledő áremelésében. Olyan elszámolási érdekeltségi rendszerben, amely például a vízfogyasztás, a csatornahasználat, a szállítás átgondoltabb szervezésére, ésszerű csökkenésére kényszerül. Minden jószándék ellenére ugyanis e területen sem vezethetnek tartós eredményre az adminisztratív intézkedések. Attól ugyan nem szálguldoznak gyártól gyárig, púpozottan a teherautók, ha előírják, hogy üresen visszafuvarban sem közlekedhetnek. Legfeljebb — ahogy ez meg is történt — grimaszra ingerlően felraknak a platóra, néhány csavart, alkatrészt, mondván, ami az ellenőrké, az az ellenőrké.

Az új megközelítés, szemléletmód formalodását ígérjük viszont azok a közelmúltban szányra kelt hírek, mi szerint az egyik vegyiparüzemünkben az eddig elprédálódott technológiai gözt turbinába vezették. (Az ilyenképpen kétszer munkába fogott „szolgáloval” — gyorsan megterülően — még áramot is termelnek.) De említhetjük az ipari szennyvízből az újrahasznosítható anyagokat megmentő, s ezzel az infrastrukturális szolgáltatások egyik legfontosabb kellékét, az élővizet is kímélő megoldásokat. Vagy azt a termelőszövetkezetet, amelyik fitymát hánnyá a vízi szállítást érthetetlenül, ám tartósan övező idegenkedésre, maga épített folyami kikötőt...

Ilyen, s az ehhez hasonló példákon át már biztatóan szalad a képzelet: az erőművek hulladék hőjének fűtési, terményszárazási hasznosításáig; avagy a víztárolók feltöltésére éjszaka használt villamos energia szivattyús erőművi, csúcsidei visszanyeréséig. Lenyegében a távlati tervkonceptióban vázolt integrált rendszerek kialakulásáig, amely már a műszaki infrastruktúrák egymással összehangolt fejlesztését ígéri. Ehhez azonban mindenekelőtt a gondolkodásmódot szükséges összehangolni.

Mélykúti Attila